

MIZSEI ZOLTÁN
Kőszeg – Hangzó Város

Mi a zene?

„A zene nem más, mint a minket körülvevő hangok összessége, akár egy koncertteremben hallgatjuk azokat, akár azon kívül.”¹ – válaszolt 1969-ben John Cage az avantgárd és minimalista zene alapító atyja, aki számára ráadásul a zene egyik legfontosabb eleme maga a csend. A kérdést Raymound Murray Schafer, kanadai zeneszerző, zenepedagógus, író és környezetvédő *The New Soundscape* című könyvében tette fel, amelyben mindenkorra lefektette a hangkörnyezetről való gondolkodás alapjait.² Ahogy már Bogárdi János, Tóth Gergely és jómagam cikkében is olvashatják, a Soundscape – mint hangtáj vagy hangtájkép – szorosan kötődik a Landscape, azaz tájkép fogalmához. Ennek megfelelően fogalomrendszerébe is hasonló elemek kerültek, mint pl. a „Sonography”, amely a hangkép lejegyzésének módja. (Ez egy speciális grafikai módszer, amely a térképészetben használt ábrázolást alapul véve a tér hangji megfelelőit jeleníti meg.) De hasonló az áthallás a hangkép és tájkép között a „Soundmark” esetében is, amely egy jellegzetes hangikonra utal, a tájképi terminológiában a „Landmark”, azaz a tájékozdási pont – pl. egy kilátótorony – hangji megfelelője. Az adott környezet – amely lehet egy város is – saját maga számára is meghatározhatja, mi az a jellegzetes hang – harang, vízesés, madárfaj, egyedi erdő, épített tér keltette különleges akusztikai élmény

stb. –, amely kifejezetten rá jellemző, s amely képviseli azt a globális hangtájterképen.

Adott tehát az embert körülvevő környezet, annak minden otthonos és zavaró tényezőivel. Az embert újabban leginkább városi, és igen zajos környezet veszi körül, ahol a tereket és utcákat összefüggő házfalak zárják közre, amelyek egymásnak verik az utcákon keletkező hanghullámokat. Ezeket a falakat ráadásul az akusztikára való legkevesebb érzékenység nélkül pusztán vizuális és használhatósági szempontok szerint tervezik. Nem csoda tehát, hogy a 20. század utolsó évtizedeiben formálódó hangökológia – mint új tudományos kutatási terület – elsősorban a városi hangkörnyezet megismerésén és jobbításán kezdett el fáradozni. Lassan láthatóvá vált egy, a zenészekről az akusztikai mérnökökön át a városépítőkhöz, majd városvédekig terjedő összefogás.

Nem véletlen az sem, hogy a Soundscape-ról való tudásban gyökerező új művészeti ág, a Soundwalking (Hangséta) első nagymestere, Schafer munkatársa, Hildegard Westerkampf a műfaj első meghatározásakor, 1974-ben egyből a minket körülvevő hangkörnyezet türelmes és elemző meghallgatására buzdított: „A hangséta egy kirándulás, amelynek fő célja meghallani a környezetünket. Fülünk ki van téve minden minket körülvevő hangnak, bárhol is legyünk. Lehetünk otthon, sétálhatunk a belvárosban, át egy parkon, vagy a folyó mentén. Bárhová is megyünk, prioritást fogunk adni a fülünknek. Régóta elhanyagoltuk őket, és ennek eredményeként keveset tetünk a jó minőségű akusztikai környezet fej-

1 Schafer, Murray R.: *The New Soundscape. A Handbook for the Modern Music Teacher.* [Toronto], 1969. (továbbiakban: Schafer, 1969.) 1. p.

2 Schafer, 1969. 65 p.

Kőszeg, Jurisics tér, Szent Imre-templom (Fotó: Horváth Attila, 2020.)

lesztése érdekében. Manapság azonban a hallgatás fájdalmas, vagy kimerítő élménnyé változott, mivel fülünket gyakran túl sok, túl hangos vagy túl értelmetlen hang terheli – ezeket ugyanakkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül. Mivel nem tudjuk bezárni a fülünket, nem kerülhetjük el az összes hang hallását. Nem számít, milyen keményen próbáljuk figyelmen kívül hagyni a beérkező hangokat, az információ belép az agyba, és az agy feldolgozni akar. Így fizikai és lelki szempontból továbbra is kompenzálnunk kell a zajt, még akkor is, ha fülünk tudattalanul érzékeli azt. Ráadásul inkább megpróbálunk kizárni bizonyos hangokat, de ezzel épp azt nem engedjük, hogy fülünk gyakorolja természetes működését.

Bármennyire is figyelünk, előfordulhat, hogy épp a legszebb, legfinomabb hangokat nem vesszük észre, így azok elmerülnek és észrevehetetlenné válnak a nagyváros mechanikus zajrengetegében.

Talán a hangséta lehet egy újabb lépés, mely növeli az esélyünket a túlélésre ... vagy csak lehet egyszerűen szórakozás.”³

Látható azonban, hogy ma már mindez túlmutat a szórakozáson, az akusztika szerves része az ökológiának.

És hogy van mindez Kőszegen?

Kőszeg bizony hangzó város, zenei értelemben mindenképp, ha a történelmi alapítású fúvószenekarra,⁴ vagy a templomi zene gazdag régi repertoárjára gondolunk. 100 éve a polgári élet meghatározója volt az aktív zenélés és az élőzenével való rend-

szeres találkozás. A Hangászegylet, a templomi kórus, a városi zenekarok, a promenádok, a körmenetek, a zenés kirándulások, a sörkerteki zenés esték mind–mind egymásba szövődő hangképek, a közösségi zene eleven harmóniájának szólamai. Ugyanakkor a városi környezet minden bizonnyal John Cage kedvére való lehetett volna, hisz Kőszegnek nagyon szép csendjei vannak. Ha az idegenforgalom szemszögéből a város – utalással remek épségben megőrződött történelmi építészetére – „ékszerdoboz”, akkor hangtáji szempontból akár nevezhetnénk „csöndszentélynek” is, hisz kivel nem fordult már elő például, hogy egy hétköznap délelőtt azon kapja magát, hogy egyes-egyedül áll egy város főterén, s senki nincs rajta kívül, csak az égen csendben áthúzó repülő. Ez persze a kőszegi hangtáj egyik véglete, de rámutat arra, hogy a városi csend mekkora érték. Kőszeg város hangtájképének ugyanakkor szinte kezdettől fogva megvan a saját hangikonja, az a bizonyos „Soundmark”. Ez pedig nem más, mint a 11 órás harangszó, amely az 1532. évi török elleni győzelemnek állít emléket, a város megmaradásának büszke jelképévé. S a harang szava a városon belüli összetartozás szimbóluma is Kőszegen. 1930-ban lehetett az evangélikus gyülekezetnek először harangja – tornyuk sem volt sokáig –, s mikor közadakozásból összegyűlt az építkezéshez szükséges pénz, olyan harangot rendeltek Sopronból, amely ugyanazon a hangon szól, mint a város többi – katolikus – harangja. Az akkori lelkes, dr. Tirtsch Gergely ünnepi beszédében emlékeztette a híveket arra, „*hogy amint ezek a harangok összhangzatban fognak kongani, úgy a köz- és magánéletben is keressék mindig a másvallásúakkal a harmonikus együttműködést.*”⁵

3 Westerkamp, Hildegard: Soundwalking. https://www.hildegardwesterkamp.ca/writings/writingsby/?post_id=13&title=soundwalking (Megtekintve: 2021. július 23.)

4 Söptei Imre: Kőszeg Város Fúvószenekara 150 éves, 1866–2016. Szerk. Mayer László. Kőszeg, 2016. 164 p.

5 Harangokat ... = Kőszeg és Vidéke, 1930. jún. 1. 1. p.

Hangzó városkút avató ünnepsége (Fotó: Fogel Frigyes, 2020.)

Hallod, hogy hangzik a város?

Szép egybeesés, hogy a hang és harang szavunk mennyire hasonlóan csengenek. Egy város, amely hangöntudatát a harangszóba öntve éli meg nap mint nap, méltó a Hangzó Város névre. Mi, az FTI–iASK zenei műhelyének kutatói azon dolgozunk, hogy ez a felismerés példa lehessen mind az itt élők, mind más városok számára is. Ennek érdekében alkottuk meg kisvárosi kreatív zenei programunkat, a „Hangzó Város”-t, amely az elmúlt 5 év alatt megerősödött, s amelynek keretében saját zenei fesztivált és nyári zeneakadémiát – komplex, 30 órás, az Oktatási Hivatal által akkreditált zenepedagógus továbbképző programot – is létrehoztunk. Kőszeg városát pedig a világon egyedülálló

zenei és turisztikai látványossággal, egy interaktív zenélő harangjátékkal, a „Hangzó Városkúttal” gyarapítottuk.

A helyi zenész közösségek – elsősorban a Kőszegi Vonósok – aktív részvételével elindult a helyi zenei örökség feldolgozása és visszavezetése a ma hangzó zenei életbe. Ennek érdekében az FTI–iASK zenei műhelyében egy hosszútávú kutatás indult a város zenei múltjának feltárására és bemutatására, valamint egy átfogó, országos együttműködésben megvalósuló templomi zenei értékmentő és digitalizáló program alap módszertanát is elkezdtük kidolgozni. Ennek első kőszegi eredményei: zenei tanulmány, egyházzenei kottasorozat és hangzó dokumentumok publikálása, amelyek a befektetett munka anyagi megtérülését is elősegítik.

A Hangzó Város kutatási, oktatási, kulturális és turizmust élénkítő programcsomagja készen áll arra, hogy immár „elhagyva” Kőszeg, más városok, régiók életében is megtermékenyítőleg hasson. Ennek első sikeres állomása az FTI–iASK és a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem legelső kézzelfogható együttműködéseként megvalósult projekt, a *Salföldi pálos kolostorrom hangvilága*. Ez egy bemutatkozó és a jövőben fejlődő honlap formájában jött létre, ahol az egyedülálló kulturális, vallási és természeti értékeket önmagába sűrítő pálos kolostorrom középkori hangzó örökségét és jelenvaló természeti hangtájképét mutatjuk be.⁶

ZOLTÁN MIZSEI:
KŐSZEG – DIE KLINGENDE STADT

Die beiden Pfeiler der in der Musikwerkstatt der FTI–iASK erarbeitete Konzeption „Klingende Stadt“ werden im aufgezeichneten Erbe, sowie in der Erschließung der Tonumgebung (Soundscape) der Stadt dargestellt. Die musikalische Vergangenheit der Stadt ist sehr reichhaltig, besonders was die kirchlichen Komponisten anbelangt. Auch die „Soundscape“ zu Kőszeg gilt als musterhaftes Forschungsgebiet, da die Stadt hervorragende Stillen besitzt. Sie kann sich auch eines Klangbildes rühmen, das ihre Existenz und ihr Bestand symbolisiert im „Klangbild“ des Glockengelautes um 11 Uhr, das an den Sieg über die Türken im Jahre 1532 erinnert.

6 <https://palos.hangtaj.mome.hu/> (Megtekintve: 2021. július 20.)

Egyértelműen látszik, hogy a kőszegi kiindulás később is Kőszegen tarthatja a zenei örökség kisvárosi identitás-megtartó feldolgozásának bázisát, s ugyanígy reméljük, hogy az újabban kibontakozó Soundscape-kutatások is erősítik Kőszeg Hangzó Város-státuszát.

Hangképek a Kőszegi Hangzó Város Fesztiválról

ZOLTÁN MIZSEI:
KŐSZEG THE SOUNDING CITY

The essay describes the two pillars of the Sounding City concept that was developed by the music workshop at FTI–iASK: the recorded musical heritage and the “Soundscape”, i.e. the sound-environment, of Kőszeg. Both pillars yield many exciting research areas. On the one hand, the city has a rich musical history in terms of its lineage of church composers. On the other hand, it has a unique “Soundscape” in the form of both of its valuable silences and its sound icon, the 11 o'clock bell toll commemorating the 1532 victory over the Turks.